

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ENGELLİLERİN TEMEL HAKLARA ERİŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ezeli Azarkan, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye

Emre Altun, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, Türkiye

Sorumlu Yazar: [Ezeli Azarkan, ezarkan@gmail.com](mailto:ezarkan@gmail.com)

Atıf Bilgisi Azarkan, E. & Altun, E. (2026). Birleşmiş Milletler engelli haklarına ilişkin sözleşme çerçevesinde Türkiye'de engellilerin temel haklara erişiminin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17, 1, 517-528.

doi 10.21492/inuhfd.1939943

Gönderilme Tarihi: Nisan 29, 2026 **Kabul Tarihi:** Mayıs 11, 2026 **Yayın Tarihi:** Haziran 23, 2026

Özet

Tarihsel süreç içerisinde engelli bireylerin dışlanma, hor görülme, öjeni gibi hareketlere maruz kalma gibi kötü uygulamalarla karşılaşmaları söz konusu olmuştur. Çalışmamızda yer verdiğimiz sağlamlık gibi akımların engelliliğe bakışı çok olumsuz olmuştur. Bu akımın temsilcilerine göre; engelli normal kabul edilen insan anlayışına göre bir sapma olarak görülür. Şüphesiz ki, engelliliğe olan yaklaşım bu bakış açısından farklı olmalıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi tüm bu yanlış yaklaşımları değiştirmek için taraf devletlerce imzalanmıştır. Taraf devletlere kimi yükümlülükler getiren Sözleşme, engelli bireyin acıma nesnesi, tedavi edilecek kişi, toplumsal şefkat nesnesi gibi durumlardan çıkarıp onu temel insan haklarının bir öznesi haline getirmeyi amaçlamıştır. Türkiye'nin de taraf olarak bir iç hukuk düzenlemesi haline getirdiği Sözleşme, ayrımcılığın önlenmesi, erişilebilirliğin sağlanması, eğitim, sağlık, çalışma hakkı gibi temel haklara ulaşımın sağlanması ve bu amaçla toplumu bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılmasını taraf devletlere bir yükümlülük olarak getirmiştir. Çalışmamızda Sözleşme'nin sıraladığı temel haklar incelenmiş ve ülkemiz açısından söz konusu haklara engelli bireylerin erişiminin değerlendirilmesi yapılmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelli hakları, sağlamlık, insan hakları, ayrımcılık yasağı, temel haklar

ASSESSMENT OF ACCESS TO BASIC RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN TURKEY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE UN CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

 Ezeli Azarkan, Dicle University, Faculty of Law, Diyarbakır, Türkiye

 Emre Altun, Ministry of Family and Social Services, Ankara, Türkiye

Corresponding Author: Ezeli Azarkan, eazarkan@gmail.com

Citation Azarkan, E. & Altun, E. (2026). Birleşmiş Milletler engelli haklarına ilişkin sözleşme çerçevesinde Türkiye’de engellilerin temel haklara erişiminin değerlendirilmesi. *Journal of İnönü University Faculty of Law*, 17, 1, 517–528.

 10.21492/inuhfd.1939943

Received Date: April 29, 2026 **Accepted Date:** May 11, 2026 **Published Date:** June 23, 2026

Abstract

Throughout history, people with disabilities have been subjected to abuses such as exclusion, discrimination and eugenics. The perspective on disability held by movements such as ableism, which we have discussed in our study, has been extremely negative. According to the proponents of this movement, disability is viewed as a deviation from the norm. Undoubtedly, the approach to disability must be very different from this. The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities was signed by the signatory states to rectify all these misguided approaches. The Convention, which imposes certain obligations on signatory states, aims to remove the person with a disability from being an object of pity, a person to be treated, or an object of social compassion, and to establish them as a subject of fundamental human rights. The Convention, which Turkey has also ratified and incorporated into its domestic legal framework, imposes obligations on signatory states to prevent discrimination, ensure accessibility, and guarantee access to fundamental rights such as education, health and the right to work, as well as to carry out awareness-raising activities within society for this purpose. In this study, the fundamental rights listed in the Convention have been examined, and an effort has been made to assess the extent to which persons with disabilities in our country have access to these rights.

Keywords: Disability rights, ableism, human rights, prohibition of discrimination, basic rights

EXTENDED SUMMARY

People with disabilities have faced numerous challenges throughout history. Chief among these challenges are discrimination, exclusion, isolation and even practices such as eugenics. Whilst people with disabilities are sometimes treated with pity, at other times they have been viewed merely as patients in need of medical treatment. However, in recent years, opportunities for social participation have begun to emerge. As highlighted in our study, people with disabilities have the same rights as all other individuals. Consequently, they must be granted the right to benefit from an equal, full and comprehensive rights regime alongside their peers.

In this context, the concept of disability discrimination highlights a striking example of societal attitudes towards disability. According to this perspective, an ideal human typology exists. Any individual who does not conform to this model is regarded as a deviation. Nazi Germany under Hitler, particularly influenced by Social Darwinism, represents one of the most extreme examples of disability discrimination. The atrocities committed against people with disabilities during this regime rank among the most tragic experiences in human history.

Significant steps have been taken in recent years to prevent the recurrence of such experiences. With the rise of human rights movements in the 1960s and 1970s, advocacy for the rights of people with disabilities also began to gain recognition. During this period, the first international documents addressing disability began to emerge. The United Nations declared 1981 as the International Year of Disabled Persons. Finally, in 2006, the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities was adopted. As the first major human rights treaty of the twenty-first century, this Convention has provided significant safeguards against the harmful practices previously inflicted upon people with disabilities.

The Convention's provisions regarding the prevention of discrimination, raising awareness, and safeguarding fundamental rights such as education, mobility, health and employment are particularly important. Ensuring that people with disabilities can participate in the same environments and activities as others is of great importance. It must be emphasised that the greatest challenge faced by people with disabilities lies in societal attitudes towards them. For this reason, their participation in social life to the fullest extent possible is of vital importance.

I. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, engelliliği gelişen bir kavram olarak tanımlamıştır. Tarihsel süreçte engelli kavramı hem terim hem de içerik olarak değişkenlik göstermiştir. Zaman içerisinde bazı terimler kullanılmış, birtakım çekincelerle sürekli değiştirilmiştir. Çalışmamızda vurguladığımız husus kullanılan terimler değil, o terimlerin temsil ettiği engelliliğe ve engelliye olan yaklaşımdır.

20. yüzyıla kadar engelliliğe olan yaklaşım, engellilere karşı ayrımcı tutumlar ve sağlamlık denilen kavram çerçevesinde ikinci sınıf vatandaş muamelesinin yapıldığı bir süreçti. 1960'lı yıllardan sonra gelişen insan hakları hareketiyle birlikte engelli hakları ve engellilere olan bakış açısı değişmiştir. Bu süreçte acıma duygusunun hâkim olduğu geleneksel bakış açısından ortak haklara sahip hak öznesi olarak kabul edilen insan hakları modeline doğru bir geçiş söz konusudur.

2000'li yılların başında ise bazı devletlerin önerisiyle bir engelli hakları sözleşmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan komitenin çalışmaları neticesinde 2006 yılında imzaya açılan Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 21. yüzyılın ilk temel haklar sözleşmesi olmuştur. Sözleşme ile Engelli Hakları Komitesi kurulmuş ve böylelikle hem dönemsel raporlama hem de olası hak ihlalleri açısından bir başvuru mekanizması öngörülmüştür¹.

Sözleşme ile engelliler açısından ayrımcılık, erişilebilirlik, yaşam hakkı, eğitim, sağlık, çalışma hakkı başta olmak üzere birçok başlık altında engellilere özgülenmiş düzenlemelerle engellilerin temel haklara erişimi bir yükümlülük olarak taraf devletlerden istenmiştir.

Taraf devletlerin bir diğer yükümü engellilik noktasında toplumda genel bir farkındalık oluşturulmasıdır. Bu çalışma ile söz konusu alanda bir farkındalık oluşturulması ve mevcut sorunlara akademik bir perspektif sunulması amaçlanmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızda; birinci bölümde engellilik kavramına genel bir giriş yapılmış; ikinci bölümde Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme incelenmiş, üçüncü ve son bölümde Sözleşme 'de belirtilen temel haklara ilişkin değerlendirme ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Şüphesiz ki ülkemizde engellilerin temel haklara erişiminin değerlendirilmesi kapsamlı ve süreye yayılan bir inceleme gerektirmektedir. Çalışmamızda buna benzer incelemeler ve literatürdeki diğer kaynaklar esas alınarak değerlendirme yapılmıştır.

II. ENGELLİ KAVRAMI, TANIM, TARİHÇE

A. Engellilik Kavramı

Bir kavram olarak engellilik; literatürde farklı terimlerle ifade edilmiştir. "Kör, sağır, topal, çolak" gibi engel türlerine işaret edip nitelermeye ilişkin kavramlar da kullanılmış; "sakat, özürlü, engelli" gibi genel ifadeler de kullanılmıştır. Kavramı ifade eden terimlerin arasında son zamanlarda "özel gereksinimli birey" ifadesi de girmiştir. Belirtmek isteriz ki bir takım çekincelerle kullanılan terim değiştirilse de önemli olan mahiyettir. Kullanılan kavramdan ziyade meseleye hem toplumsal hem de devlet politikaları anlamında sergilenen yaklaşım tarzı daha önemlidir.

Engelliliğe yaklaşım tarzı açısından ele alınacak ilk konu belki de zihinlerdeki mükemmel fizik arayışıdır. Aşağıda sağlamlık kavramı başlığı altında tekrar değineceğimiz üzere insan bedenini alıngelen kabuller

¹ DOST, Süleyman, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ayrımcılık Yasağı, Yetkin yayımları, 2024, sy.218.

içerisinde dondurup engellilerin durumunu bir sapma olarak addetmek ve bunun üzerinden özellikle geleneksel modele hâkim olan engellilere karşı üstten bakma veya şefkat gösterme² gibi yaklaşımlar, engellilik durumu için çözüm değil sorunun farklı bir görünüm şekli olacaktır.

Günümüzde engelli bireylerin hukuki olarak hak öznesi olmak yerine “yetersiz, eksik, bakıma muhtaç” gibi nitelendirmelerle ikinci sınıf bir birey gibi görülmesi, anayasal olarak kendilerine verilmesi gereken temel haklar yerine “lütuf” mahiyetinde birtakım kolaylıklar verilmesi; engelli bireylerin bir problemi değil, engelliliğe olan bu yaklaşımın çağ dışı kalmış olma halidir.

B. Sağlamcılık (Ableism) Kavramı ve Engellilik

Sağlamcılık kavramı genel olarak; engellilere yönelik istenmeyen, sömürücü ve kötüye kullanım içeren yaklaşımları ifade etmek üzere kullanılır³. Yılmaz'a göre⁴; engellilerin karşılaştığı problemlerin başında sağlamcılık olarak ifade ettiğimizi birilerinin normal birilerinin bozuk olduğu inancı gelmektedir. Bu inanca göre; engellilik “eksiklik”, “yetersizlik” ve “bozukluk” gibi kavramlarla eş tutulmaktadır. Yaklaşım o dereceye varmaktadır ki; “özümsemiş sağlamcılık” denen engelli bireyin kendi kendini yetersiz ve eksik olarak görmesini ifade eden bir kavrama kadar ulaşmaktadır. Sağlamcılık kavramı, kendisi toplumca bilinmemesine rağmen her tarafa sirayet etmiş şekildedir. Öyle ki, normal-bozuk ikilemi toplum, aile ve yaşanan çevre içerisinde neredeyse empoze edilmektedir. Belirtmek isteriz ki, yeterlilik göreceli bir kavramdır. Ayrıca, engellilik ve yeterlilik birbirinden bağımsız kavramlardır. Normal addedilen bireyler kimi durumlarda yetersiz de kalabilir, yine bir bireyin engelli olması onu doğrudan yetersiz hale getirmez.

C. Engelliliğe Olan Yaklaşımların Tarihsel Gelişimi

Engelliliğin tarihsel serüveni uzun ve zorlu bir sürece dayanmaktadır. Temelde bu süreç dört aşamayla ifade edilmiştir. (1) sosyal dışlanma ve ihmal, (2) ayrışma ya da tecrit, (3) entegrasyon, (4) sosyo-politik katılım⁵. Bu aşamalar tarihsel süreçte yavaşça ilerleme şeklinde değil de çok uzun süre ilk aşamalarda kalmış, sadece günümüze çok yakın tarihlerde hızlı bir şekilde gelişerek aşağıda engellilik ile ilgili modellerde bahsedeceğimiz insan hakları modelinin de yaklaşımında olduğu gibi sosyo-politik katılım aşamasına gelmiştir.

İnsanlık tarihiyle paralel olan engellilik olgusuna ilişkin ilk kayıtlar, M.Ö. 4500 yılına ait günümüz Irak'ında tespit edilen kırk yaşlarında olduğu tahmin edilen engelli bir insana ait kalıntılarla başlamaktadır⁶. Antik Yunan filozoflarından Platon'un ise engelli bireylere toplumda yer verilmemesi gerektiği yönünde fikirleri mevcuttur. Sparta şehir devletinde engelli çocukların kendi kaderine terk edildiği görülmektedir. Roma İmparatorluğu'nda ise engelli bireylerin seyirlik bir nesne şeklinde eğlence mekânlarında kullanıldığı aktarılmaktadır⁷. Orta Çağ Avrupası'nda engelliliğe olan bakış açısının tecrit edilme veya düzeltilme gibi yaklaşımlar etrafında döndüğü görülmektedir. Bu çağın genel anlayışı içerisinde engellilere yönelik akıl ve bilim dışı uygulamalar meydana gelmiştir⁸. 1601 senesinde Elizabeth Dönemi Yoksullar Yasası çerçevesinde

2 ZASTROW Charles, Sosyal Hizmete Giriş, 1. Bası, Nika Yayınları, 2013, sy. 734

3 LİNDSEY, S; Fuentes, K. It Is Time to Adress Ableism in Academia: A Systematic Review of The Experiences and Impact of Ableism among Faculty and Staff, Disabilities, 2(2), 2022, sy.178

4 YILMAZ Engin, “Bana Bozuk Bir Şeymişim Gibi Davranma”, EEEH Dergi, https://eeeh.engelsizerisim.com/yazi/41/bana_bozuk_bir_seymisim_gibi_davranma (Erişim: 30.11.2022)

5 GORDON, J.S.; Tavera-Salyutov, F. Remarks on disability rights legislation, Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal, 37 (5), 2018, sy. 506-5/7

6 GÜRLER, Seda, Engelli Kadınların İnsan Hakları, Astana Yayınları, Ankara 2016, sy. 9

7 ARISOY, Azime (Ed.), Türkiye’de Engelli Olmak, Ekin Yayınevi, 2023, sy. 7

8 GÜRLER, sy. 9-10

engellilere de birtakım haklar verilmiş ve günümüz anlayışına nispeten yakın bir tutum sergilenmiştir⁹. Sanayi devrimi ile beraber engellilerin yetersiz kabul edilerek emek piyasasından uzaklaştırıldığı görülmektedir. 19. Yüzyılda Fransa'da Dr. Jean Itard'ın ormanda bulunan bir çocuğu eğitime girişimi özellikle bilişsel engeli olan bireylere yönelik eğitim fikrini tetiklemiştir. Bununla beraber aynı dönemlerde gelişen Toplumcu Darwinizmin etkisiyle engelli bireylere yönelik tecrit ve sterilizasyon gibi fikirler yer bulmuştur¹⁰. Bu akımdan da ilham alan Hitler dönemi Almanya'sında engellilere yoğun baskı ve nihayetinde imha politikaları uygulanmıştır¹¹.

Engellilik tarihinde dikkat çeken diğer bir husus ise öjeni hareketidir. Özellikle 20. Yüzyılın ilk yarısında Batı Avrupa ülkelerinde etkili olan bu anlayış nedeniyle çoğu engelli tecrit, cinselliğin önlenmesi ve kısırlaştırma gibi uygulamalara maruz kalmıştır¹².

1960 ve 1970 yıllarda gelişmiş Batı ülkelerinin öncülüğünde ortaya çıkan insan hakları hareketi ile engelliliğe olan yaklaşım hemen hemen günümüzdeki halini almıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 'de gerçekleşen protesto ve hak arayışı mücadelelerinin sonucunda engelliğe karşı sosyal yaklaşım modeli ve nihayetinde insan hakları modeli oluşmuştur¹³.

Bu gelişmelerin yanında İslam ve Türk tarihinde engellilik benzer süreçlerden geçse de yaklaşım olarak daha engel-nötr olarak adlandırabileceğimiz bir tavır söz konusudur. Özellikle engelli bireyler engel türlerine göre yapabilecekleri işlere yönlendirilmiş, bunun yansısı İslam hukuk kaynaklarında engelliler için özellikle İslam'ın cihat gibi bazı fiillerinde bir yükümlülük olmadığı belirtilmiştir¹⁴.

D. Engellilik Tanımı ve Modelleri

Dünya Sağlık Örgütü 1980 yılında çıkardığı bir kılavuzda engelliliğe ilişkin şöyle bir ayrımla açıklama yoluna gitmiştir:

- Sakatlık, bozukluk (impairment): İnsan vücudunun psikolojik, fizyolojik, anatomik yapısında veya fonksiyonunda oluşan kayıp veya normalden sapma
- Özürlülük, yetersizlik (disability): Fiziksel veya zihinsel herhangi bir yetersizlikten kaynaklanan bir insan için normal kabul edilen faaliyetleri yerine getiremeyecek olma durumu
- Engellilik (handikap): Bir bozukluk veya sakatlık sonucu bir kişinin normal kabul edilen yaşam gereksinimlerini tam anlamıyla yerine getirememesi¹⁵

Bu tanımlar daha çok engelliliğe tıbbi açıdan yaklaşımın bir görünümüdür. Kanaatimizce şu tanım hak temelli engellilik yaklaşımını yansıtmakta daha uygundur: "Engellilik, bireyin biyolojik etmeden ötürü yaşamının kısıtlanmasının aksine biyolojik etmen çeşitliliğinden kaynaklı önyargılar sonucu bireyin çevresi, toplumsal, mimari vb. engellenme durumudur."¹⁶

Uluslararası belgelerde ilk tanım 1975 tarihli Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Beyannamesi'nde yer almaktadır ve engelli birey, kendi başına sağlıklı kişilerin gideremeyeceği ihtiyaçları gideremeyen kişi

9 ZASTROW, sy. 725

10 ZASTROW, sy. 725

11 KOCAÖMER Yavuz, Engelliler Tarihi, <https://engelsizerisim.com/yazi/engelliler-tarihi> (Erişim:30.11.2022)

12 GÜRLER, sy. 12-13

13 ZASTROW, sy. 727 . Bahsettimiz bu engelli hak arama mücadelelerinin geniş anlatımı için bakınız: ERKULWATER, J. How the Nation's Largest Minority Became White: Race Politics and the Disability Rights Movement, 1970-1980, Journal of Policy History.;30(3),2018:367-399

14 Bu konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: ÖZER, Salim, İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı, Bilimname XXIII, 2015(1), sy. 55-65

15 ARISOY, sy. 4

16 METİN, Muhammed, "Engellilik, Kavramsal Boyut, Toplumsal Yansıma", <https://medisep.org/mediblog-blog9> (Erişim: 30.11.2022)

olarak tanımlanmaktadır. 1993 tarihli Engelli Kişilerin Fırsatlarının Eşitlenmesi Hakkında Standart Kurallar 'da engellik; “ Fiziksel, zihinsel ya da duygusal bir işlev ve yeti yitimi, tıbbi bir durum ya da zihinsel bir hastalıktan kaynaklanan kalıcı ya da geçici bir olgu” şeklinde tanımlanmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü 1995 tarihli Mesleki Rehabilitasyon Tavsiye Kararı'nda engelli kişiyi “ uygun bir iş temini ve muhafazası hususundaki beklentileri, fiziksel veya zihinsel özrü sonucu, önemli ölçüde azalmış birey” olarak tanımlamıştır. Çalışmamızda incelediğimiz 2006 tarihli Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'de engelli kavramı “ diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” şeklinde açıklanmıştır¹⁷.

İç mevzuata bakıldığında ise 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Tanımlar kenar başlıklı 3. Maddesinin c bendinde “Engelli” tanımı şöyledir: “doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyma durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” . Maddenin devamı olan d bendi ise “Bakıma ihtiyacı olan engelli” başlığıyla şöyle bir tanım yapmıştır: “engellilik sınıflandırmasına göre resmi sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu değerlendirilen, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatına başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişi”.

Bu tanımların oluşturulmasında engelliliğe çeşitli yaklaşım biçimleri etkili olmuştur. Bu yaklaşımlar engellilik modelleri olarak adlandırılmaktadır ve belli başlı olarak dörde ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan geleneksel(trajik) model; engelli kişinin acınası ve korunmaya muhtaç olduğu algısından hareket eder ve daha çok tarihin ilk seyirlerinde görülmüştür. Tanrı tarafından seçilmiş kişi veya bir talihsizlik gibi uç savrulmaları olabilmektedir¹⁸. Tıbbi(medikal) model ise, engelliye hasta ya da bakım gösterilecek kişi olarak algılanmış, engelli kişinin tıbbi bakım ve rehabilitasyonu üzerine yoğunlaşmıştır. Zaman içerisinde engelli bireylerin hastaneye kapatılması gibi yanlış örneklere sebep olmuştur¹⁹. Sosyal model ve insan hakları modeli ise engelliliği diğer iki modelden farklı bir biçimde ele almış ve zaman zaman birbirlerinin yerine geçer şekilde kullanılmıştır. Aradaki farka şöyle işaret etmek isteriz; sosyal model daha çok engelliye pasif bir korunması gereken kişi olarak görürken insan hakları modeli onu aktif bir hukuk sujesi haline getirir. Özellikle insan hakları modelinin yaklaşımı şu dört kıstasta özetlenebilir: (1) Engelli birey için yapılacak şeylerin engelli birey de işin içine dâhil edilerek yapılması gerekir. (Bizim için bizsiz asla). (2) Engellilere kendi geleceğini belirleme hakkı verilmelidir. (3) Engelli örgütleri desteklenmelidir. (4) Engellilere uygulanan ayrımcılığın önüne geçilmelidir²⁰.

E. Engellilik Türleri, Demografik Yapı ve Sivil Toplum Kuruluşları

Engellilik türleri çeşitli sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Biz kısaca aşağıdaki sınıflandırmaya yer veriyoruz.

1. İşitme engelliler
2. Görme engelliler
3. Ortopedik engelliler

17 GÜRLER, sy. 26-28

18 ARISOY, sy. 10

19 ARISOY, sy. 11-12

20 GÜRLER, sy. 18

4. Dil ve Konuşma engelliler
5. Zihinsel Engelliler
6. Ruhsal ve Duygusal Hastalığı Olanlar
7. Süreğen Hastalığı Olanlar
8. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olanlar

Engelliğin demografik yapısını bakıldığında ise genel olarak araştırmalarda ortaya konan genel nüfusun yaklaşık %12'sinin engelli kategorisinde yer aldığı görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre dünyada 1 milyarın üzerinde engelli yaşamaktadır²¹. Ülkemizde 2004 yılında DİE ve ÖZİDA tarafından yapılan araştırma da %12'lik bu sayıyı teyit etmektedir²².

Dünya genelinde ve ülkemizde engelli ilişkin sivil toplum örgütlerinin son yirmi yılda artması bir kenara bırakıldığında, bu örgütlerin 19.yüzyılda daha çok yardımlaşma ve hayırseverlik olarak görüldüğü, 20.yüzyılda ebeveynlerin ve arkadaşların bir araya geldiği dayanışma örgütleri halinde olduğu ve günümüzde ise özellikle Türkiye için konuşulduğunda Avrupa Birliği üyelik sürecinde açılan derneklerle bir baskı grubu haline geldiği söylenebilir²³.

III. ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

A. Genel Olarak Sözleşmenin Değerlendirilmesi

Engelli kişilerin haklarına ilişkin bir sözleşme fikri ilk olarak Birleşmiş Milletler bünyesinde 1987 yılında hayat bulmuştur, fakat netice alınmamıştır. 2000'li yılların başında Meksika'nın önerisiyle bir Engelli Haklarına ilişkin sözleşme için bir komite kurulmuştur. Komitenin çalışmaları neticesinde 12 Aralık 2006 tarihinde imzaya açılan "Engelli Hakları Sözleşmesi" oy birliği ile kabul edilmiştir. Sözleşme 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 28 Eylül 2009 tarihinde onaylamıştır. Ek ihtiyari Protokol ise Türkiye tarafından 28 Mart 2015 tarihinde onaylanmıştır²⁴.

Sözleşmeden önce engelli kişilerin haklarını güvence altına alan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi metinler vardı; ancak ilk defa engelliler için özgünleştirilmiş haklar sayan metin 2006 tarihli Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme oldu. Daha önce sadece Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde engelli bireylere doğrudan atıf vardı²⁵.

Sözleşmenin genel itibarıyla dayandığı ilkeler şöyle sıralanabilir: "Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını kapsayacak şekilde; kişilerin insanlık onuru ve bireysel özelliklerine saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi; fırsat eşitliği, erişilebilirlik; kadın-erkek eşitliği; engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması"²⁶.

21 EKTAŞ, Ahmet Fatih, Ulusalüstü Boyutlarıyla Engelli Hakları ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017, sy. 1

22 ARISOY, sy. 31

23 TEKİN, Ayşe, Engelliler ve Sivil Topluma Katılım: Yeni Liberal İdeolojiye Eklemlenme, (İçinde), Azime Arısoy(Ed.), Türkiye'de Engelli Olmak, Ekin Yayınevi, 2023, sy. 44-46

24 GÜRLER; sy. 62-64, DOST, sy.218.

25 SANDLAN, Ralph, Lessons for children's rights from disability rights?, Routledge Ebooks, <https://www.routledge.com/Childrens-Rights-Law-in-the-Global-Human-Rights-Landscape-Isolation/Brems-Vandenhoe-Desmet/p/book/9781138639010> (Erişim : 09.03.2026) sy. 2

26 Şu kaynaktan alınmıştır: <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme-bilgi-notu> (Erişim: 02.12.2022)

B. Sözleşmenin Taraf Devletleri Yüklediği Yükümlülükler

Sözleşmenin 4. Maddesinin 1.fıkrası taraf devletlere yüklenen yükümlülükleri şöyle sıralamıştır:

1. Sözleşme'de yer alan hakların uygulanması için idari, yasal ve benzeri tüm hazırlıkları yaparak engelli bireylerin söz konusu temel haklara erişimi için zemin hazırlamak
2. Engelli bireylere uygulanan ayrımcılığın önüne geçmek için yasal mevzuat hazırlamak gibi her türlü girişimi sağlamak
3. Taraf devletler tüm politika ve uygulamalarda engelli bireyleri göz önünde bulunduracaktır
4. Taraf devlet ile tüm kamu kurum ve kuruluşları Sözleşme ile bağdaşmayacak eylemlerden kaçınmalıdır
5. Özel hukuk kişileri tarafından uygulanacak ayrımcılığın da önüne geçilmelidir
6. Engelliler için evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda mümkün olan ürün, hizmet, ekipman ve tesisler hazırlanmalıdır
7. Engellilerin entegrasyonunu kolaylaştıracak teknolojik ürünlerin araştırma geliştirmesi yapılmalıdır
8. İş hayatında engellilerle birlikte çalışanların bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalıdır.

C. Engelli Hakları Komitesi

12 uzmandan oluşacağı öngörülen Engelli Hakları Komitesinin üye sayısı katılımcı devletlerin durumuna göre 18'e kadar artırılabilir şekilde düzenlenmiştir. Komite mensuplarının kariyer ve ahlaki olarak örnek teşkil edebilecek ve Sözleşme ile bağitlanan değerlere sahip bireyler arasından seçileceği öngörülmüştür. Üyeler taraf devletlerin bölgesel dağılımı, farklı medeniyetlerin, ulusal hukukların ve erkek-kadın temsiliyetlerinin hakkaniyetli bir şekilde dağılımı ile oluşturulur.

Komiteye Sözleşme ile garanti altına alınan hakların ihlali durumunda kişi ya da gruplara başvurma hakkı tanınmıştır. İhtiyari Protokolün 2. Maddesine göre, komite eğer başvuru Sözleşme hükümlerini istismar ediyorsa veya bu hükümlerle çelişiyorsa, aynı başvuru daha önce incelenmişse, aynı başvuru daha önce başka bir uluslararası inceleme prosedürüne tabi olmuşsa, başvuru belli bir dayanağa sahip değilse veya yetersiz temellendirilmişse kabul edilmezlik kararı verebilir. Araştırma usulünde ise komite sözleşmenin ihlal edildiğine dair yeterli bir bilgi alırsa taraf devletten gözlem yapmak üzere işbirliği talep edebilir ve bu amaçla komite üyeleri araştırmacı olarak görevlendirilebilir. İhtiyari Protokole taraf olan devletler araştırma usulü dışında olmayı beyan edebilirken, bireysel başvuruya tabi olmak mecburiyetindedirler²⁷.

IV. TEMEL HAKLAR VE ENGELLİLERİN ERİŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak

Sözleşmeye ülkemiz taraf olunmuş ve iç mevzuatta işlerlik kazandırılmıştır. Genel olarak devletlerin uluslararası antlaşmalarda yükümlülüklerini yerine getirmek için aşağıda yer verdiğimiz şekilde yükümlülük şekilleri ele alınmıştır. Buna göre aşağıda sıralayacağımız temel haklar yönünde ülkemizin yükümlülüklerine yaklaşımı literatür taraması yapılarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bahsettiğimiz yükümlülük şekilleri şöyledir: saygı gösterme yükümlülüğü (obligation to show respect), koruma yükümlülüğü (obligation to protect) ve yerine getirme yükümlülüğü (obligation to fulfill). Bunlardan saygı gösterme yükümlülüğü negatif bir tavır

isterken, koruma ve yerine getirme yükümleri pozitif bir tavır istemektedir²⁸.

B. Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik; Engelli Kadın ve Çocuklar

Ayrımcılık, engelli bireylerin gündelik hayatta karşılaştığı en başat problemlerden biridir. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye’de engellilerin ayrımcılığa uğradığı kabulü %91 düzeyindedir²⁹. Sözleşme engellilere yönelik ayrımcılığı şöyle tanımlamıştır: “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama ve kısıtlama” 1982 Anayasa’sının 10.maddesi ise şu şekilde düzenlenerek engellilere uygulanan ayrımcılığın önlenmesi çabaları anayasal bir düzleme taşınmıştır: “... Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi özel surette korunması gerekenler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz.”

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 4/1(a) maddesi ile ayrımcılığa karşı şöyle bir hüküm getirilmiştir: “Devlet, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, engellilerin ve engelliliğin her türlü istismarına karşı sosyal politikalar geliştirir. Engelliler aleyhine ayrımcılık yapılamaz; ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır.”

Ayrımcılık hem doğrudan hem de dolaylı şekilde ortaya çıkabilir. Örneğin; kişinin engel durumunu beyan etmesiyle başvurduğu işte en uygun aday olmasına rağmen elenmesi doğrudan ayrımcılık teşkil eder. Bunun en uygun örneği belki de hâkim savcılık mesleğine kabul için aranan engel durumunun olmaması şartıdır. Dolaylı ayrımcılık ise kendini yüzeyde göstermeyen ama belli hallerin oluşması durumunda ortaya çıkan çifte standartlarda göstermektedir. Örneğin iş başvurusu sırasında ehliyet şartı aranıyorsa bu ehliyet verilmeyen bazı engelli kişilerin dolaylı ayrımcılığa maruz kalmasını doğurabilir³⁰.

Ayrımcılık mevzusu ile ilgili Türk Ceza Kanunu’nun 122. Maddesi söz konusu olmalıdır. Bu madde ile “Nefret ve Ayrımcılık” suçu düzenlenmiş, fakat ilk halinde engellilere ilişkin bir vurgu yokken aşağıdaki son halinde engelli bireylere yapılan ayrımcılık da madde dahline girmiştir: “(1)Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını c) Bir kişinin işe alınmasını ç) Bir kişinin olağan ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”³¹ .

Kesişimli ayrımcılık kavramı ayrımcılık hususu çerçevesinde ayrı bir öneme sahiptir. Sözleşme buna “çoklu ayrımcılık” (multiple discrimination) kavramıyla yer vermiştir. Bu kavramın muhatabı daha çok engelli kadınlar olmaktadır. Aynı zamanda kadın olmaktan kaynaklı ayrımcılığa maruz kalan bireyler buna bir ve yade engelli olmaktan kaynaklı ayrımcılık eklenince çoklu ayrımcılık gündeme gelmektedir. Özellikle ataerkil aile anlayışının hâkim olduğu toplumlarda kadına yüklenen cinsellik, annelik, ev kadınlığı rolleri engelli kadın için dezavantaj oluşturmaktadır³².

28 EKTAŞ, sy. 41.

29 KESK, Engellilere Yönelik “Ayrımcılık” ve Kamu Hizmetleri Araştırması Raporu (2022), <https://media.ctxhub.net/keskorgtr/2025/10/kesk-engellilere-yonelik-ayrimcilik-ve-kh.-arastirmasi-raporu-2022-20251024041120-59f445e6.pdf> (Erişim: 10.03.2026)

30 EROL KARACA, Zehra ;NAM Dilek, Kronik Bir Sosyal Sorun:Engellilere Yönelik Ayrımcılık, Bilgi (2021 Bahar), 23(1):167-194, sy. 174-176

31 REYHANİ YÜKSEL Sera (Ed.), Engelli Hukuku Sempozyumu, Aristo Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2020, İstanbul, sy. 44-45

32 GEDİKLİ, Burcu, İstihdamda Engelli Kadın: Sorunlar ve Çözümler, Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,

Engeli nedeniyle ayrımcılığa uğrayan diğer bir grup engelli çocuklardır. Özellikle engelli çocukların daha çok akran zorbalığı, sosyo-ekonomik zorluklar, aile içi şiddet, cinsel sömürü ve benzeri durumlarla mücadele ettiği bilinmektedir³³. Bu tarz problemlerle karşılaşan engelli çocukların sorunlarının çözümü yapılırken mutlaka idrak çağındaysalar görüşlerinin alınması gerektiği Sözleşme’de kabul edilmiştir. Bunun dışında yeni doğan ve altı yaş altı çocukların çocuğun üstün yararı ilkesi gereği mümkün merteye ailenin yanında onların bakım ve gözetimi ile büyütölmelerine ihtimam gösterilmelidir.

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmeden önce Çocuk Hakları Sözleşmesinin bazı hükümlerinde engelli çocukların haklarını güvence altına almıştır. Bu sözleşmenin 23. Maddesinin 1. Fıkrası engelli çocukların toplumsal hayata tam ve eksiksiz katılımı için gerekli adımların atılmasını ve devam eden fıkralarda da özellikle eğitim ve sağlık gibi hizmetlerde engelli çocukların erişimine uygun tasarımlara dikkat edilmesi gerektiği düzenlenmiştir³⁴.

C. Erişilebilirlik

Sözleşme erişilebilirliği şu şekilde tanımlamıştır: “ Engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımlarını sağlamak; fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerine eşit koşullarda sahip olma...” Erişilebilirlik mevzusunda evrensel tasarım ve makul uyumlaştırma kavramları önem arz etmektedir. Erişilebilirlik; “ ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır.” Makul uyumlaştırma ise bu düzenlemelerin engelliler göz önüne alınarak onların ihtiyaçlarına göre tasarlanmasıdır³⁵. Erişilebilirlik noktasında hak ihlallerine maruz kaldığını düşünen bireyler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çalışan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarına başvurarak şikâyetlerini dile getirebilirler³⁶.

D. Yaşama Hakkı

Her bireyin olduğu gibi engelli bireylerin de yaşama, öz varlığını koruma ve geliştirme, kişisel huzur ve esenliğini sağlama ve bu yönde talepte bulunma hakkı vardır. Örneğin; hayatını idame ettirmesi için elektrikli cihazlara ihtiyaç duyan bir bireyin bu noktada oluşacak elektrik kesintilerine karşı önlem alınması istemesi ve devletin burada pozitif müdahale yükümünü yerine getirmesi gerekir³⁷.

Engellilerin huzur ve esenliğinin sağlanması için ihtiyaç halinde olanların maddi olarak desteklenmesi gerekir. Özellikle ebeveynleri olmayan ve ya çeşitli sebeplerle bu destekten yoksun olan çocukların maddi olarak desteklenmesi lazımdır. Engelli bireylerin ihtiyaç halinde aldıkları engelli aylıkları maalesef kimi kişiler tarafından suiistimal edilmektedir. Bu meselenin çözümü noktasında gerçek hak sahiplerini mağdur etmeyecek çözümler bulunmalıdır³⁸.

6-1 (2022), sy. 83-103, sy. 84-85

33 SHİKAKO, K., LENCUCHA, R., HUNT, M., JODOİN-PİLON, S., CHANDRA, A., KATALİFOS, A., GONZALEZ, M., YAMAGUCHİ, S., CARDOSO, R., ELSABBAGH, M., HUDON, A., MARTENS, R., COGBURN, D., SETH, A., CURRIE, G., ROTH, C., FINLAY, B., & ZWICKER, J. (2023). Children with Disabilities in Canada during the COVID-19 Pandemic: An Analysis of COVID-19 Policies through a Disability Rights Lens. *Children*, 10(6), 942 , sy.2

34 GÜRLER, sy. 36

35 GÜRLER, sy. 84

36 Engelli Hakları Rehberi, Memursen Engelli Komisyonu, Ankara 2021, sy. 35

37 GÜL, İdil Işıl, Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Yasama için Uygulama Rehberi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, sy. 23

38 DEMİR, Alper, Türkiye’de Engelli Olmak, Baygenç Ajans Yayınları, 1. Baskı , Adana 2015, sy.20

E. Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar

Gürler'in aktardığına göre, dünyadaki çatışma bölgelerinde yaklaşık olarak 45 milyon kişi yaşamaktadır ve bunların 6 milyonunu engelli bireyler oluşturmaktadır. Özellikle bu tarz durumlarda engelli bireylerin sığınma talep edip geldikleri sığınma merkezlerinin onların erişimi de düşünülerek tasarlanması gerekmektedir³⁹. Silahlı çatışmaların bir diğer etkisi bu süreçte engelli birey nüfusunun artışıdaki potansiyeldir⁴⁰. Her ne kadar çalışmamızda engelliliğin insan hakları modeli çerçevesinde kaçınacak bir durum olmadığını izah etmişsek de tıbbi modelin yaklaşımı ile bakıldığında bu tarz çatışmalardan olabildiği kadar kaçınılması engellilik hallerinin ortaya çıkmaması adına elzemdir.

Savaş, deprem, sel ve yangın gibi durumlarda engelli bireyler için özel uygulama protokollerin hazırlanması önemlidir. Özellikle savaş durumlarında uluslararası hukuk ve insancıl hukuk kaideleri gözetilmelidir⁴¹. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde ve 7 Ekim 2023 sonrası Gazze'deki durumda yaşananlar engelli bireyler için acil durum senaryolarının hazırda ve etkin tutulmasının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu noktada AFAD Başkanlığı 2019-2023 Stratejik Planı'nda "Uygulamadaki Gelişmeler" başlığı altında "Afet ve acil durum yönetiminin her aşamasına, engelliler başta olmak üzere incinebilir grupların dâhil edilmesi" maddesi ile engellilere de doğal afet yönetimi esnasında yer ayrılması gerektiği vurgulanmıştır⁴².

Afet ve diğer riskli durumlara hazırlık noktasında kurumlara görev düştüğü kadar bireylere de yükümlülükler düşmektedir. Bu noktada özellikle engelli bireyler, aileleri ve özellikle bakıma muhtaç olanlar açısından bakım sorumluları bilinçlendirme çalışmaları ile bu tarz durumlara hazırlıklı halde tutulmalıdır⁴³.

F. Yasa Önünde Eşit Tanınma

Engelliler engel durumlarının çeşitlerine göre ayrıksı durumları bir kenara bırakırsak diğer bireylerle aynı hak ve fiil ehliyetlerine sahip olmalıdırlar. Bunun yanında mülk edinme, miras hakkı, mali durumun yönetilmesi ve ipotek gibi bazı durumlarda bir takım engele sahip bireylerin korunması gerekmektedir. Bu nedenle gerek noter huzurunda gerek diğer işlemlerde engellileri koruyucu düzenlemelerin bulunması gerekir. Bunun bir örneği "destekçi" sistemidir. Buna göre, engellinin hukuki ehliyetinin sınırlamadan karar vermesi adına bazı durumlarda bu destekçiye danışma seçeneğinin getirilmesi engellinin yararına olacaktır. Bu kişinin engellinin güvенеbildiği bir kişi olması ve ücretsiz çalışıyor olması gerekir⁴⁴.

Engelliler Hakkında Kanun'un 50.maddesi ile Türk Ticaret Kanunu'nda bulunan görme engelli bireylerin polişe altına attıkları imza tasdik edilmedikçe geçerli olmayacağı hükmü ve Borçlar Kanunu'nda zikredilen görme engelli bireylerin imzalarının tasdik edilmedikçe hüküm doğurmayacağı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı kanun ile Noterlik Kanunu'nun 73. Maddesi şu şekilde değiştirilmiştir: "Noter, ilgilinin işitme, konuşma ve görme engelli olduğunu anlarsa, işitme engellinin isteğine bağlı olmak üzere iki tanık huzurunda yapılır. İlgilinin işitme engelli ve konuşma engelli olması ve yazı ile anlaşma imkânının da bulunmaması halinde, iki tanık ve yeminli tercüman bulundurulur." Borçlar Kanunu'nun 15. Maddesinde de

39 GÜRLER, sy. 95-96

40 GÜL, sy. 24

41 TÜRK Ahmet, Deprem Özelinde Engelli Bireylere Duyarlı Afet Yönetim Modeli, Afet ve Risk Dergisi, 5(1), sy. 62-63

42 AFAD Başkanlığı 2019-2023 Strateji Planı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/AFAD_2019_2023_STRATEJIK_PLAN.pdf (Erişim: 17.04.2023)

43 TÜRK, sy. 66-67 Engelli bireylerin depremden sonraki 72 saatte nasıl hareket etmeleri konusunda bakınız: Engelliler için Depremde İlk 72 Saat, İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Engelliler-icin-Depremde-Ilk-72-Saat-1.pdf> (Erişim: 11.03.2026)

44 GÜL, sy. 25-26

değişikliğe gidilerek görme engellinin borç altına girdikleri işlemlerde ancak talepleri halinde şahit aranacağı düzenlenmiştir⁴⁵.

Yasa önünde eşit tanınma mevzusunda belki de değinilmesi gereken bir diğer husus da engelli bireyin ceza hukuku karşısındaki durumudur. Adil yargılanma hakkı kapsamında işaret dili tercümanı veya zihinsel engelliler için psikolojik danışman eşliğinde ifadesinin alınmasının yanı sıra özellik arz eden bir diğer durum özellikle zihinsel engelli bireylerin cinsel saldırı suçları karşısında korunmasıdır. Özellikle engelli çocukların mağdur olduğu bu durumda engellinin istismardan korunması adına ilgili fıkırada ağırlaştırılmış bir nisap uygulanması veya ayrıca bir düzenleme ile ilgili suçun ağır yaptırım altına alınmasında fayda olduğunu düşünüyoruz.

G. Adalete Erişim

Adalet erişiminden ne anlaşılması gerektiği “Toplumunu oluşturan bireylerin, insan hakları, temel hak ve özgürlükler ve adaletin kalitesinden ödün vermemek koşuluyla en kolay, hızlı ve etkili ve en az masrafla, uygun hukuki mekanizmalardan yararlanarak ihtiyaç duydukları hukuki çözümlere ulaşması” şeklinde izah edilebilir. Uluslararası metinlerde daha çok adil yargılanma hakkı ile güvence altına alınmıştır⁴⁶.

Adli mekanizmaların gerek fiziksel gerek insani unsurlarıyla engelli için uygun hale getirilmesi elzemdir. Bunun yanında usul işlemlerin de engelli için uyumlaştırılması gerekmektedir. Engelli ifadesi alınırken onun anlayamayacağı dil kalıplarına veya kelimelere rağbet etmek yerine özellikle zihinsel engelli bireyler için uygun dil kalıpları tercih edilmelidir⁴⁷.

Adalete erişim konusu altında değerlendirilebilecek bir diğer husus da stratejik davalaşma mevzusudur. Özellikle engelli sivil toplum kuruluşlarının aktif rol üstlenebileceği bu konuda daha sonraki emsallerine yol gösterebilecek davalar gerek hukuki yollarla aktif tutularak gerekse kamuoyunun ilgisi çekilerek engelli haklarının gelişmesi noktasında önemli rol üstlenebilecektir.

Adalet erişim noktasında örnek bir mahkeme kararı İngiltere’deki bir olaydan doğmuştur. Hakim tarafından cezaevine gönderilme kararı alınan Adele Ursula Price, cezaevine gönderilirken engelli olmasından kaynaklı kötü muameleye maruz kaldığından bahisle hak arama mücadelesi neticesinde meseleyi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’e taşımıştır. AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesinin ihlal edildiği kararı vermiştir⁴⁸.

Engelliliğin daha çok yoksullukla paralel gittiğini ele aldığımızda engelli bireylerin hak arama mücadelesine girerken bir avukat uzmanlığından mahrum kalmaması adına adli yardım hizmetinden faydalandırılması gerekir⁴⁹. Özellikle bu hizmetin verilmesinde engelliler gibi dezavantajlı olan gruplara öncelik tanınmasında fayda bulunmaktadır. 2020 yılında işlerlik kazanan adliyeler bünyesinde kurulmuş olan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin de engelli bireylere verilecek yardımlar noktasında aktif rol üstlenmesi gerekmektedir.

H. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği

Hiçbir engelli sırf engeli nedeniyle özgürlüğünden mahrum edilmemelidir. Bunun yanında bu konuda özellik arz eden ve dikkatli düzenlenmesi ve uygulanması gereken husus; kendisine ve çevresine zarar vermesi

45 Engelli Hakları Rehberi, sy. 13

46 GÜRLER, sy. 86

47 GÜRLER, sy. 90

48 GÜRLER, sy 87-89

49 GÜRLER, sy. 90

potansiyeli bulunan kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasını düzenleyen mevzuat hükümleridir. Özellikle Türk Medeni Kanunu'nun "koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanması" kenar başlıklı 432. Maddesi engelli bireyler için uygulanırken hassasiyetle hareket edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler alınan engellinin özellikle hangi nedenlerle bu yolun izlendiğine dair bilgilendirme hakkı bulunmaktadır. Bu noktada uygulanacak tedavi, verilecek ilaçlar ve benzeri hususlarda kendisi veya veli, vasi gibi kişiler aydınlatılmalıdır. Türk Medeni Kanunu (TMK)'nın 435.maddesi de zorunlu yatış durumları için 10 gün içinde denetim makamına itiraz hakkı tanımıştır.

I. İşkence Yasağı

İşkence insanların korunması gereken muamelelerin en başında gelmektedir. Engellilerin de korunması gereken bu durumun özellik arz eden bir yansıması tıbbi ve bilimsel deneylere tabi tutulma meselesinde kendisini göstermektedir. Anayasa'nın 17. Maddesinin 2. Ve 3. Fıkrası gereği engelli birey rızaları alınmadan tıbbi ve bilimsel deneylere tabi olamaz.

İşkence yasağı konuşulurken gündeme gelebilecek diğer bir husus engelli kişilerin kendilerine bakan birinci dereceden yakınardan veya diğer kişilerden gördükleri kötü muamele ve bu durumda genel itibariyle şikâyet haklarını kullanamama durumu gelmektedir⁵⁰. Bu durumun önlenmesi için engelli bireylerin özellikle bakıma muhtaç olanların ve başkasının bakımıyla hayatını idame ettirilenlerin uygun aralıklarla ziyaret edilmesi, kendileri hakkında rapor tutulması ve işkence ve eziyet hallerine karşı izlenmesi faydalı olacaktır.

Bunun yanı sıra işkence ve eziyet suçlarını düzenleyen Türk Ceza Kanunu'nun 94 ve 96. Maddelerinin beden ve ruh bakımından kendisini koruyamasak kişilere karşı işlendiğinde cezaların artırılması düzenlenmiştir⁵¹. Düzenleme doğru görünse de, daha önce vurguladığımız gibi engellilerin durumlarına münhasır vurgu ve artırımların etkin hale getirilmesi elzemdir.

J. Sömürü, Şiddet ve İstismara Maruz Kalmama

Sözleşme 16. Maddesiyle taraf devletlere engellilerin sömürü, şiddet ve istismarlardan korunması için her türlü eğitim faaliyetini yürütme yükümü getirmiştir. Özellikle engelli bireylerin kaldığı yatılı kurumların bağımsız denetim mekanizmaları tarafından denetlenmesi faydalı olacaktır. İşkence yasağı başlığında belirttiğimiz gibi Türk Ceza Kanunu'un 82, 86 ve 102 gibi maddelerinde engelli bireylerin durumlarına has vurgular yapılmalı ve ilgili cezalar artırılmış ve etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

K. Bedensel ve Ruhsal Bütünlüğe Saygı

Kişinin vücudu kendi mahrem sınırının çekirdeği ifade etmektedir. Buna göre, engellinin kendi bedeni ve ruhi bütünlüğü koruma hakkı en başta gelen haklarından. Engelli bireylerin çalışmamızın birinci bölümünde bahsettiğimiz tarihte bazı ülkelerde görülmüş olan sırf engelli olduklarından dolayı kısırlaştırma, tecrit edilme gibi uygulamalardan korunmaları gerekir. Bunun yanında engelli birey bedensel bütünlüğünü kısıtlayan mahkeme kararlarına itiraz hakkı noktasında bilinçlendirilmeli ve bu noktada pratikte işlerlik kazandırılmalıdır⁵².

50 GÜL, sy.28

51 Engelli Bireylere Yönelik Fiziksel-Cinsel Şiddet, İstismar ve Kötü Muamele Olayları İzleme Raporu 2016, Toplumsal Haklar ve Araştırma Derneği, 1. Baskı, Ankara 2017, sy. 36

52 GÜL, sy. 30

L. Seyahat Özgürlüğü

Engelli bireylerin mobilizesinin sağlanması ve özellikle turistik faaliyetlere katılım sağlanması hem bir hakları hem de bir takım engel türlerinde durumlarını rahatlatan bir faktör olmaktadır. Bu anlamda literatürde Kaynaştırma turizmi ve Özel bakım turizmi şeklinde iki akım gelişmiştir. Buna göre, kaynaştırma turizminde engelli bireyler diğer bireylerle beraber turizm faaliyetine katılırken, özel bakım turizmi engelli kişiye özel faaliyetlerle donatılmıştır⁵³.

Bununla beraber herhangi bir nedenle terk edilmiş bulunan engelli çocuğun ailelerini öğrenme ve onlarla bir araya gelme hakları sağlanmalıdır. Engelli çocukların eğitim, sağlık gibi temel haklara erişimi için özellik arz eden durumlarda dahi bir an evvel nüfus kayıtlarının yapılması sağlanmalıdır.

M. Toplum İçinde Yaşama

Engelliler Hakkında Kanun'un "Topluma dâhil olma" kenar başlıklı 4/B maddesine göre " Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olup, özel bir yaşama düzeyine zorlanamazlar." Hükmü ile engellilerin toplumdaki tecrit edilmeden, dışlanmadan vKESe ayrı koşullara zorlanmadan toplumsal yaşam içinde olmaları güvence altına alınmıştır.

Engellilere hizmet verilen kurumların izole bir yapıya değil engelliler açısından şehir hayatına katılabilecekleri sosyal hayatın içinde yerler olması engelliler açısından faydalı olacaktır. Aynı zamanda, bu kurumların engelliler için uygun mimariye sahip olması gerekir⁵⁴.

N. Kişisel Hareketlilik

Kişisel hareketlilik kavramı; " engelli bireyin bir aracın veya kişinin desteği ile yapmak istediği şeyleri yapabilir kılınması" anlamını taşır. Engelli birey için geliştirilen protez, tekerlekli sandalye gibi cihazların maliyetinin makul olması gerekir. Engelli bireylere de destekleyici aygıtlar kullanımı noktasında eğitim faaliyeti yapılmalıdır⁵⁵.

2002 yılında Türkiye Özürlüler Araştırması'nda bulunduğu çevrede engeline uygun toplu taşıma hizmeti bulunanların oranı %4'te kalmıştır. Bunun yanında, engelli bireylerin sadece %20'si toplu taşıma hizmetlerinden ihtiyaçlarına uygun olarak faydalanabileceklerini bildiği ortaya çıkmıştır⁵⁶.

O. Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Ulusal ve uluslararası anlamda bilgi, haber ve diğer kaynaklara engellilerin ulaşmaları sağlanmalı, 21. Yüzyılın bir gereği olarak engelli bireylerin internete erişimi gerçekleştirilmelidir⁵⁷.

Bu konuda Engelli Hakları Komitesine gelen bir başvuruda 2013 yılında işitme engelli A. M. , Avustralya aleyhine kendisinin mahkemede jüri olarak atanmasına rağmen tarafına bir işaret dili tercümanı verilmediğinden bahisle şikâyetinde bulunmuştur. Taraf devletin ilgili faaliyetin bir yargılama süreci içerdiğinden üçüncü bir katılımcıya açık olmayacağı savunmasında bulunduğu dosyada komite en azından engelli birey için kızıl ötesi yardım gibi birtakım teknolojik imkânların sağlanabileceğine hükmetmiştir⁵⁸.

53 ÖNDÜL Güven, Engelli Bireylerin Konaklama İşletmesi Odaklı Turizm Algıları ve Engelli Turizm Pazarına İlişkin Öneriler: Antalya İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2015, sy. 7

54 GÜL, sy. 31

55 GÜL, sy.31

56 GÜRLER, sy. 144

57 GÜL, sy.33

58 GÜRLER, sy. 92-93

Ö. Özel Hayata Saygı

Engellilerin yatılı kuruluşlarda mahremiyet hakkı sağlanmalı, engellinin aldığı sağlık hizmeti ve sosyal güvenlik hizmetinde kişisel verilerinin güvenliği teminat altına alınmalıdır.⁵⁹

Engelli bireylerin de engelli olmayanlar gibi kişisel verilerin toplanması, işlenmesi ve paylaşılmasına izin verme, verilerini sildirme ve anonim hale getirilmesini talep etme hakkı vardır. Kişisel Verileri Koruma Kanunu ve ilgi yönetmelikler, Hasta Hakları Yönetmeliği, Engelliler Veri Tabanı Oluşturulması ve Engellilere Kimlik Kartı Verilmesine ilişkin Yönetmelik gibi mevzuatlarla engellilerin özel hayatı koruma altına alınmıştır⁶⁰.

P. Konut ve Aile Hayatına Saygı

Türkiye dâhil birçok ülke mevzuatında engellinin evlenmelerine ilişkin kısıtlayıcı hükümler bulundurmaktadır. Bu anlamda başkaca bir evlenme engeli yoksa tek başına engellilik bir evlenme engeli teşkil etmemelidir. Engellilik üreme yeteneğinin izale edilmesi için gerekçe kabul edilmemelidir⁶¹.

TMK'nun 348. Maddesinin engelli ebeveynlerin engel durumlarının tek başına velayet hakkından yoksun bırakılma sebebi olması 2001 yılında yapılan değişiklikle kaldırılmıştır⁶².

R. Eğitim Hakkı

Engelli Hakları Sözleşmesinin 24. Maddesi, 1982 Anayasası'nın 42/1 maddesi ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 15. Maddesi ile eğitim hakkı engeller açısından herhangi bir ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmadan engelli olmayan bireylerle aynı ortamda eğitim hakkı oldukları belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 15 yaş altındaki engellilerin sadece %2'si eğitim almaktadır⁶³. Engellilerin eğitim hakkının önünde birtakım sıkıntılar mevcuttur. Bunlar belli başlı olarak şöyle sıralanabilir; engellilerin eğitilemeyeceği fikri, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki erişilebilirlik problemler, uygun eğitimi verecek öğretmen azlığı, toplumdaki engellilere yönelik ayrımcı tutum⁶⁴.

Engellilerin eğitiminde temel olarak kapsayıcı eğitim ve bütünleştirme modeli olarak iki yaklaşım bulunmaktadır. Buna göre; kapsayıcı eğitim engelli öğrenciler dâhil tüm öğrencilerin ihtiyaçlarına göre dışlanmadan eğitim görmelerini ifade etmekteyken bütünleştirme modeli ise bunun bir ön aşaması olarak engelli öğrencilerin kendi eğitim-öğretim stratejilerine uygun olmasa bile herhangi bir eğitim kurumunda eğitim görmelerin ifade eder⁶⁵.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın bünyesinde olan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin engelliler üzerinde sosyal çevre ve arkadaş edinme, günlük yaşamlarını geliştirme ve kimseye muhtaç olmadan ihtiyaçlarını giderme gibi noktalarda yardımcı oldukları yönünde tespitler yapılmıştır⁶⁶.

Buraya kadar engelli bireylerin genel eğitiminden bahsedildi. Bunun kadar önemli bir diğer husus da engelli bireyin hakları hususunda bilinçlendirilmesidir. Bu noktada, engelli bireyin hem temel hukuk

59 GÜL, sy. 33-34

60 Engelli Hakları Rehberi, sy. 17

61 GÜL, sy. 34-35

62 GÜRLER, sy.119

63 ÇAĞLAR, Selda, Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009, sy. 85

64 ÇAĞLAR, sy. 91-92

65 ÇAĞLAR, sy. 93-95

66 MENGİ Abdurrahman, Engelli Bireylerin Gözüyle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Eğitim Durumunun İncelenmesi, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 2020, sy. 19-33, sy.30

okuryazarlığı açısından hem de kendi temel ve gündelik hakları açısından etkin bir bilince kavuşturulmaları gerekir⁶⁷.

S. Sağlık Hakkı

Engellilere verilen sağlık hizmetinin diğer bireylerle aynı kapsam, kalite ve standartlarda olması gerekir. Ayrıca üreme sağlığı, cinsel sağlık ve halk sağlığı programlarını da içermelidir. Uygulanan sağlık hizmeti engellilik durumunu önleyici ve onarıcı nitelikte olmalıdır.

Engelliler için sağlık hakkını vurgulayan ilk metin 1993 tarihli Birleşmiş Milletler Engelliler İçin Standart Kurallardır. Bu metne göre, sağlık personeli engellilik konusunda bilinçlendirilmeli, engellilerin eşit tedavi olması ve ihtiyaç duyacakları tedavinin devletçe karşılanması sağlanmalıdır⁶⁸.

Engellilerin sağlık hizmeti veren kurumlara fiziksel erişimi de önemlidir. Araç park imkânları sağlanmalı, merdiven ve tuvalet gibi insani ihtiyaçların engellileri uygun olması sağlanmalıdır. Özellikle görme engelli bireyler için yardımcı hizmet elemanlarının çalıştırılıyor olması bu bireylere çok yardımcı olacaktır. Sağlık hizmeti sunulan binaların ISO 9001 standartlarına göre yapılması, engellilerin tekerlekli sandalye gibi kullandıkları cihazların donanım ve benzeri yönlerden geliştirilmesi sağlanmalıdır⁶⁹.

Engellilerin temel gıdaya, yiyecek ve içeceği ulaşımının sağlanması sözleşmede taraf devletlere yüklenen bir diğer yükümlülüktür.

Ş. Habilitasyon ve Rehabilitasyon

Engellinin doğuştan gelen engelinin “yapabilir kılınmasına” habilitasyon; sonradan oluşan engel durumunun yapabilir kılınmasına ise rehabilitasyon denilmektedir. Bu iki kavramın birlikte kullanıldığı ilk uluslararası metin BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmedir⁷⁰. Bu işlemler ile kişilerin günlük hayatta bağımsız yaşamalarını azami düzeye çıkarmaktır. Sözleşme bu işlemlerin mümkün olan en erken yaşta devreye girmesini, bu çalışmaların engellinin rızasına dayalı olması gerektiğini belirtmiştir. İlgili çalışmayı yapacak uzmanların sürekli eğitim almasını ve bu işlemlerin kırsal alanlara da yayılması gerektiği belirtilmiştir.

T. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı söz konusu olduğunda engelli bireylerin en büyük problemi yine ayrımcılık olmaktadır. Bu anlamda iş alım ve diğer iş ile ilgili süreçlerde mümkün olduğu kadar liyakate esas verilmesi gerekmektedir ve engellilik durumu dâhil aile, ırk, cinsiyet, din gibi faktörlerin ayrımcı tutumlara yol açılmasının önüne geçilmesi sağlanmalıdır. İşe alım sürecinden sonra yine işyerinin engelliye göre dizayn edilmesi gerekir⁷¹. Engelliler için iş hayatına katılımı için başta kota sistemi olmak üzere belli başlı sistemler geliştirilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Kota sistemi: işverenler belli oranda engelli çalıştırma yükümü altına girer
- Korumalı işyeri sistemi: normal iş gücü piyasasına dahil zor olan engel grupları için özel işyerleri açılır.

67 TUGİL, A.K., ZUNGU L. I., KLU E.K., ... Ramathuba D. (2014, Knowledge of Disability Rights and the Social Encounters of Students with Disabilities in a Tertiary Institution in South Africa, Journal of Social Sciences, 38(2), sy. 145-150

68 GÜRLER, sy. 109-110

69 KARATANA Özlem, GÜR Kamer, Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi ve Engelleri, Halk Sağlığı Hemşireleri Dergisi, 2019(1), sy.43-53, sy.45-46

70 GÜRLER, sy. 114

71 KANTER, Arlene (2015), A Comparative View of Equality Under the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Disability Laws of the United States and Canada. DOAJ. Sy. 68

- Kişisel çalışma yöntemi: engelli bireyin şahsi teşebbüsü desteklenir.
- İşverenlerin zorunlu olmadan engelli istihdamı: herhangi bir kota ve ceza olmadan engelli çalıştırma şeklinde gerçekleşir.
- Evde çalışma yöntemi: özellikle mühendislik ve uzaktan çalışmaya müsait teknoloji mesleklerinde uygulanır.
- Kooperatif çalışma yöntemi: özel teşebbüsle engelli bireylerin bir araya gelmesi şeklinde olur.
- Sadece engellere hasredilmiş işlerde çalışma: tahsis yöntemi olarak da adlandırılan bu sistemde belli işler sadece engelli bireylerce yerine getirilir.

U. Yeterli Yaşam Standardı

Engellilik ile yoksulluk olgusunun çoğu durumda korelasyon içerisinde ilerlediği görülmektedir. Dünya'daki ne yoksul nüfusun %20'sini engelliler oluşturmaktadır. Yoksullukla ilgili bazı yeterli beslenmeye ulaşamama gibi durumların engelliliğe yol açtığı bilinmektedir⁷². Ülkemizde 2022 sayılı Kanun ile bu noktada ihtiyaç sahibi engellilere aylık bağlanmaktadır. Bunun dışında toplu konut çalışmalarında engelli bireylere öncelik tanınmaktadır. Yeterli yaşam standardı eğitim, sağlık ve çalışma hayatı gibi gündelik hayatın bütün alanlarına yayılmış bir durumdur ve birbirini etkilemektedir. Örneğin uzamış ömür durumu Alzheimer, Parkinson gibi durumları ortaya çıkarabilmektedir⁷³. Ya da, düşük eğitim durumu engellilik durumunu kötüleştirilmektedir.

Ü. Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım

Engelli bireylerin genel itibarıyla siyasi süreçlere, yönetim mekanizmalarına çok az veya hiç katılmayan bireyler olarak algılandıkları görülmektedir⁷⁴. 2018-2023 dönemi için TBMM'de sadece 5 engelli milletvekilinin olduğu bilinmektedir. Hem siyasal alanda hem de sivil toplum örgütlerinin yönetim kademelerinde engelli görüşünün yansımaları adına gerekli teşvik ve adımların atılması önem arz etmektedir.

Siyasal alanla ilgili diğer husus engellinin seçmen olarak oy kullanma imkânıdır. Bu anlamda 298 sayılı Kanunun ilgili hükümleri ile seyyar oy sandıkları ile engelli bireyin oy kullanılması kolaylaştırılmıştır ve sandık çevresinin engelli birey için kolaylaştırılması öngörülmüştür⁷⁵. Engelli bireylerin seçme hakkı için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu konuda Süleyman Eryiğit tarafından 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde yaşanan ihlal yargısına taşınmıştır. Oy kullanmaya gittiği binanın oyunu kullanması gerektiği sandığın üçüncü katta olması nedeniyle asansörün olmayışı ve buna ilişkin herhangi bir önlemin alınmamış olmaması nedeniyle yukarı çıkamayan Eryiğit, sandığın aşağı indirilerek oy kullanmasının sağlanmasını talep etse de bu ihtiyacı karşılanmamıştır. Durumu idare mahkemesine taşıyarak Yüksek Seçim Kurulu aleyhine tazminat davası açan Eryiğit, mahkemece haklı bulunmuştur⁷⁶.

V. Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım

Engelli bireyin hayatın her alanına eksiksiz katılımı önem arz etmektedir. Bu konuda sosyal içerme⁷⁷

72 GÜL, sy.43-44

73 Türkiye'de Engelli Olmak, sy. 21

74 CHILAKA, O., Breaking Barriers: Ensuring Disability Rights and Inclusivity. SSRN Electronic Journal, sy. 2

75 Engelli Hakları Rehberi, sy. 76-77

76 GÜRLER, sy. 105

77 CHILAKA, O, sy.2-3

kavramı önem kazanmaktadır. Engellinin günlük hayata katılması ve engeli olmayan bireylerle aynı çevrede aynı faaliyetleri yürütmesi olarak ifade edilebilecek kavram özellikle kültürel, sportif faaliyetlerde engellinin katılımını öngörmektedir. Bu noktada 3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilatı Hakkında Kanun ve Engelliler Hakkında Kanun'un 33. Maddesi önemli düzenlemeler içermektedir.

VI. SONUÇ

Çalışmamızda belirttiğimiz üzere engellilere karşı uygulanan ayrımcı tutumun ve diğer haklarına ulaşmalarına engel olan durumların aşılması için yapılması gereken ilk adım engelliliğe bakış açısını değiştirmektir. Bu anlamda engellinin eksik, kusurlu ve yetersiz olduğuna dair bakışı değiştirmek gerekmektedir. Sözleşme'nin de bir yükümlülük olarak taraflara yüklediği bilinçlendirme çalışmaları burada önem taşımaktadır.

Engelli hakları noktasındaki diğer bir ihtiyaç engelli haklarına düzenleyen bir çatı kanun ihtiyacıdır. Mevcut 5378 sayılı Engelli Hakları Kanunu bu açıdan yetersiz kalmıştır. Mezkur kanunun çoğu maddesi ilga edilmiş ve kalanlar ise gelişen engellilik durumunu karşılamada yetersizdir. Bu anlamda Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'ye paralel çıkarılacak bir çatı kanuna ihtiyaç vardır.

Çalışmamız içerisinde detaylı yer verdiğimiz bazı önerileri şöyle sıralayabiliriz: Engelli bireyin hak ve fiil ehliyeti olabildiği kadar sınırlanmamalıdır. Bu anlamda bazı ülkelerde uygulanan engelli için “destekçi” kişi uygulaması tercih edilebilir. Engellilerin yargısal süreçlere erişimi kolaylaştırılmalı ve özellikle sivil toplum örgütlerince de “stratejik davalama” hususu göz önüne alınmalıdır. Özellikle zihinsel engelli veya ruhsal bozukluğu olan bireyler için çıkarılan özgürlüğü kısıtlayıcı kararların titizlikle verilmesi ve itiraz usulünün işletilmesi gerekir. Hem eğitim hakkı hem de seyahat özgürlüğü kapsamında turizm faaliyetleri içerisinde engelli bireyin dışlanmadan diğer bireylerle iç içe bu faaliyetlere katılımı sağlanmalıdır. Gerçekten engelli hakları noktasında bahsedebileceğimiz belki de tek öneri olsaydı bu engellinin tüm yaşam alanlarında diğer bireylerle aynı alan ve aynı faaliyetlerde bulunmasının sağlanmış olması olurdu. Yine, engellinin ihtiyaç duyduğu araç gerecin sağlanması için kendisine destek sağlanmalı ve bu noktada bu cihazların geliştirilmesi için araştırma geliştirme çalışması yapılmalıdır. Sağlık hakkı kapsamında hizmeti veren kuruluşlarda engelli bireyler için yardımcı personel bulundurulması faydalı olacaktır. Bir diğer husus ise engelli raporlarında bulunan istismar tehlikesidir. Bu anlamda geniş kesimlere yayılan mağduriyetleri engelleyecek şekilde bireyler korunarak meselenin çözülmesi sağlanmalı, bu anlamda very tabanlarının geliştirilmesi önemli olacaktır. Çalışma hakkı kapsamında uygulanan kota sistemi her ne kadar faydalı olsa da kanaatimizce engelli teşebbüsünün ön planda olması daha yararlı olacaktır. Diğer yandan engellinin siyasal ve sosyal hayata katılımı ve yönetim süreçlerine katılımı açısından siyasi partiler, dernekler olmak üzere oluşumlara iştiraki teşvik edilmelidir.

Bahsettiğimiz üzere engelli birey diğer bireylerden hak öznesi olma bakımından hiçbir farkı olmayan bir bireydir. Sahip olduğu çoğunluğa göre farklı özellikler çeşitlilik olarak kabul edilmelidir. Bu anlamda bu çeşitliliğin bir zenginlik olduğu fikri hem kamusal vicdan da hem de hukuki metinlerde yer almalıdır. Taraf devletlerin yapması gereken en büyük yükümlülük bu çeşitlilik bilincini oturtmaktır.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Mali Destek | Financial Support: Yazarlar Ezeli AZARKAN ve Emre ALTUN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Ezeli AZARKAN and Emre ALTUN who are the authors has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazarlar tarafından ortak olarak hazırlanmıştır. | This article was prepared by the author alone.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazalarr tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the author.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde İnÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabacak tüm etik ihlallerde İnÜHFD'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın İnÜHFD'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of InULR in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Inonu University Law Review and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Inonu University Law Review.

Kaynakça

- AFAD Başkanlığı 2019-2023 Strateji Planı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/AFAD_2019_2023_STRATEJIK_PLAN.pdf (Erişim: 17.04.2023)
- ARISOY, Azime (Ed.) , Türkiye’de Engelli Olmak, Ekin Yayınevi, 2023
- CHİLAKA, O., Breaking Barriers: Ensuring Disability Rights and Inclusivity. SSRN Electronic Journal
- ÇAĞLAR, Selda, Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009
- DEMİR, Alper, Türkiye’de Engelli Olmak, Baygenç Ajans Yayınları, 1. Baskı , Adana 2015
- DOST, Süleyman, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ayrımcılık Yasağı, Yetkin yayınları, 2024
- EKTAŞ, Ahmet Fatih, Ulusalüstü Boyutlarıyla Engelli Hakları ve Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017
- Engelli Bireylere Yönelik Fiziksel-Cinsel Şiddet, İstismar ve Kötü Muamele Olayları İzleme Raporu 2016, Toplumsal Haklar ve Araştırma Derneği, 1. Baskı, Ankara 2017
- Engelli Hakları Rehberi, Memursen Engelli Komisyonu, Ankara 2021
- Engelliler için Depremde İlk 72 Saat, İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Engelliler-icin-Depremde-Ilk-72-Saat-1.pdf> (Erişim: 11.03.2026)
- ERKULWATER, J. How the Nation’s Largest Minority Became White: Race Politics and the Disability Rights Movement, 1970-1980, Journal of Policy History.;30(3),2018:367-399
- EROL KARACA, Zehra ;NAM Dilek, Kronik Bir Sosyal Sorun:Engellilere Yönelik Ayrımcılık, Bilgi (2021 Bahar), 23(1):167-194,
- GEDİKLİ, Burcu, İstihdamda Engelli Kadın: Sorunlar ve Çözümler, Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 6-1 (2022), sy. 83-103
- GORDON, J.S.; Tavera-Salyutov, F. Remarks on disability rights legislation, Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal, 37 (5), 2018
- GÜL, İdil Işıl, Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Yasama için Uygulama Rehberi, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2014
- GÜRLER, Seda, Engelli Kadınların İnsan Hakları, Astana Yayınları, Ankara 2016
- İNTERNET: <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme-bilgi-notu> (Erişim: 02.12.2022)
- KANTER, Arlene (2015), A Comparative View of Equality Under the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the Disability Laws of the United States and Canada. DOAJ.
- KARATANA Özlem, GÜR Kamer, Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi ve Engelleri, Halk Sağlığı Hemşireleri Dergisi, 2019(1), sy.43-53
- KESK, Engellilere Yönelik “Ayrımcılık” ve Kamu Hizmetleri Araştırması Raporu (2022), <https://media.ctxhub.net/keskorgtr/2025/10/kesk-engellilere-yonelik-ayrimcilik-ve-kh.-arastirmasi-raporu-2022-20251024041120-59f445e6.pdf> (Erişim: 10.03.2026)
- KOCAÖMER Yavuz, Engelliler Tarihi, <https://engelsizerisim.com/yazi/engelliler-tarihi> (Erişim:30.11.2022)
- LİNDSEY, S; Fuentes, K. It Is Time to Adress Ableism in Academia: A Systematic Review of The Experiences and Impact of Ableism among Faculty and Staff, Disabilities, 2(2), 2022
- MENGİ Abdurrahman, Engelli Bireylerin Gözüyle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Eğitim Durumunun İncelenmesi, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 2020, sy. 19-33
- ÖNDÜL Güven, Engelli Bireylerin Konaklama İşletmesi Odaklı Turizm Algıları ve Engelli Turizm Pazarına İlişkin

- Öneriler: Antalya İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2015
- ÖZER, Salim, İslam ve Diğer Medeniyetlerin Engelliye Bakışı, Bilimname XXIII, 2015(1), sy. 55-65
- REYHANİ YÜKSEL Sera (Ed.), Engelli Hukuku Sempozyumu, Aristo Yayınları, 1. Baskı, Ekim 2020, İstanbul
- SANDLAN, Ralph, Lessons for children's rights from disability rights?, Routledge Ebooks, <https://www.routledge.com/Childrens-Rights-Law-in-the-Global-Human-Rights-Landscape-Isolation/Brems-Vandenhoe-Desmet/p/book/9781138639010> (Erişim : 09.03.2026)
- SHİKAKO, K., LENCUCHA, R., HUNT, M., JODOİN-PILON, S., CHANDRA, A., KATALİFOS, A., GONZALEZ, M., YAMAGUCHİ, S., CARDOSO, R., ELSABBAGH, M., HUDON, A., MARTENS, R., COGBURN, D., SETH, A., CURRIE, G., ROTH, C., FİNLAY, B., & ZWİCKER, J. (2023). Children with Disabilities in Canada during the COVID-19 Pandemic: An Analysis of COVID-19 Policies through a Disability Rights Lens. *Children*, 10(6), 942
- TUGİL, A.K., ZUNGU L. I., KLU E.K., ... Ramathuba D. (2014, Knowledge of Disability Rights and the Social Encounters of Students with Disabilities in a Tertiary Institution in South Africa, *Journal of Social Sciences*, 38(2), sy. 145-150
- TÜRK Ahmet, Deprem Özelinde Engelli Bireylere Duyarlı Afet Yönetim Modeli, *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1)
- YILMAZ Engin, "Bana Bozuk Bir Şeymişim Gibi Davranma", *EEEH Dergi*, https://eeeh.engelsizerisim.com/yazi/41/bana_bozuk_bir_seymisim_gibi_davranma (Erişim: 30.11.2022)
- ZASTROW Charles, *Sosyal Hizmete Giriş*, 1. Bası, Nika Yayınları, 2013